САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЬУН ХАҺЫАТА.

ХАҺЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЙ 18 КҮНҮТТЭН ТАХСАР.

№ 67 (8020) ✦ 1996 сыл бэс ыйын 6 күнэ. Чэппиэр ✦ Сыаната — 1064 солкуобай.

Бу күннэргэ „Саҥа олох“ хаһыакка 1996 сыл иккис аҥарыгар сурутуу бара турар.

Күндү аҕааччы! Улууһуҥ хаһыатыгар суруттараргa тиэтэй!

СЫАНАТА: ЧААҺЫНАЙ ДЬОНГО—60000 СОЛК.,
ТЭРИЛТЭЛЭРГЭ—120000 СОЛК.

ыытыахтыллаах бинир дойдулаахтарбыт!

1996 сыл бэс ыйын 16 күнүгэр Российскай Федерация Президенин — государство баһылыгын быыбара итиннэ биһиги, быыбардааччылар, ханнык эмэ кандидат туһатыгар бэйэбит куоласпытын көмнөру биирэр буолбатахпыт, дьиннэн, биһиги обществобыт, улуу Россия, ол иһигэр хаан-уруу республикабыт салгыы сайдар суолун, ол аата, бэйэбит дьыҥабытын, кэлэр көлүөнэлэр дьыҥаларын талан ылыахпыт.

Бүтүн биһиги сувереннай республикабыт экономическай өртүнэн тутулуга суох буолуутун торут тэрин уурар. Төлө даҕаны үт — ыарахаттара баалларын үрдүнэн, Саха сиригэр промышленнай бородуукуйа хаомэйин чолуһан хаалларыы процеһа, производственнай объектары уонна олорор дьиэни күүкэ тутуу бара турар, социальнай эйгэ салгыы сайдар. Эдэр көлүөнэ аныгы технониканы, сабыс-саҥа технологияны актыыбынайдык баһылыыр, — республика, Россия уонна ыраанысса таһын вузтарыгар билиннилэр. Бүтүн хайыы-үйэ тахса турар үүтүгэй уларыйыылар түмүктэрин биирэсэ — өссө даҕаны кэм-кэрдии наада. Ол эрээри Б. Н. Ельцин оппоненнара — Россия Президенигэр кандидаттар быһаарылыыбатах проблемалары ыпыкы күөнгэ дуталлар уонна утары сүрүн торуот быйыытынан актыыбынайдык туһаналлар. Кинилэртэн уратылаһан, Россия

БЭС ЫЙЫН 16 КҮНЭ— РОССИЯСКАЙ ФЕДЕРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНИН БЫЫБАРЫН КҮНЭ

Саха Республикатын быыбардааччыларыгар ЫҢЫРЫЫ

сиэ биэчиэгэ президенэ Борис Николаевич Ельцин дойду экономическай, политическай кризистэн тахсар суолларын этэн биэрор эрэ буолбатах, ону аһан, хайыы-үйэнэ бүтүн общество олоҕун үүгэ эйгэлэригэр үүгүгэй уларыйыылары сиэйэргэ комолоһор дьиҥнээх уонна сорунуулаах дьаһаллары ылыыр.

Реформалааһын — үһүн кэмнээх процесс, ол иһин хаһыык баҕарар тохтоон хаалыы кыайан туоратыллыбат борукутэ суох содуллардаах буолуон сөп. Президенэгэ кандидат иһин куолаһаан туран, биһиги бэйэбит собулүүр кыһыбытын эрэ талар буолбатахпыт, улахан суолталаах историческай талан ылыыны онгоробут: биһиги дойдубутугар реформалары олохха киллэрии салҕаныа, дойдубут дьиҥнахчы коҥул уонна модун кыахтаах державаҕа буолуо дуу эбэтэр эмиэ политическай ипсээннэр былааһы үллэстэр иһин охсуһуу дойду сайдыытын үгүс сылларга кэнниэ диэки бырааҥыа.

Дьэ ол иһин итти биһиги талан ылыыбытын быһаарбыта. Барыбыр дойдулаахтарбытын, бука барыгытын объективнайдык ыарахаттан көрөн баран, туруктаах буолуну чолуһан хаалларыы уонна реформалар талан ылыллыбыт курстарын салҕаан ыытар туһугар биирдэ түмсэрэгитигэр ыгырабыт.

Үүнэн иһэр көлүөнэ иккитэр биһиги эппиэтинэсэбит бэрт улахан. Бу тордуттэн уларыйыылаах историческай кэмнэ, наадата суох эмоциялары уонна тус бэйэ хомойуулардан-хоргуттуулардан кэрэ — быраҕан туран, оттомноох талан ылыыны онгоруохха наада. Итти талан ылыыбыт биһиэхэ аасыыт суолбутун ыраас суобастаахтык эргиллэн көрөрбүтүгэр уонна иннинэбитин эрэллээхтик көрөрбүтүгэр кыах биэриэҕэ.

Российскай Федерация Президенин быыбарыгар Борис Николаевич ЕЛЬЦИНИ ойоохүгэ республикатаабы сүрүннүүр сэбиэт.

1996 сыл ыам ыйын 7 күнэ, Дьокуускай куорат.

Уон биириэ биири талыахтаахпыт

«Саха сирэ» хаһыакка олуанньу ыйга итти хаһыат ыытаччыта, биллэр журналист Д. Кустуров «Президент быыбарыгар диэри сыта-тура толкуйдаан тиийиэҥ» диэн ыстатыйата тахсыбыта. Мин Д. Кустуровы, уларыта тутуу сылларыгар олоҕу кытта тэҥнэ уларыйан буолуо, антикоммунистическай позицияҕа турбут журналистынан сыаналыыбын. Ахсыныыстааҕы быыбардар түмүктэрин ыраппыт бу да ыстатыйатыгар кини коммунистары хаарыйа түһэрэн тутумматтах. Саха сиригэр компартия элбэх куолаһы ылбытыттан хомойар (онтуката даҕаны Россия орто дордоругуттэн эбэр быдан кыра эҥ) уонна тоҕо оппук буолбутун быһаара сатыыр.

Ол эрээри Д. Кустуров быыбарга эссо да үүгүс быыбардааччылар бэйэлэрэ чуолкай быһаарыныыта суох ыытан баран түбэйиэх куоластыыллар быһыылаах диэн сэрэйиэхтэн мин эмиэ итэҕэйиэх саная саныам кэлэр. Тоҕо? дьон-сэргэ ортотугар сылдьан иннитэххэ даҕаны, бэчэккэ даҕаны ахтахха: «Рынок ыарахан тыына ыыта, олохпут, майгыбыт-сиэдэйбит сатарыйда, хамнаспытыгар хастыы эмэ ыйга ылбакка эрэйдэнэбит, үлэлээн сордонобут да, полуок элбэҕэ, улахана салыннарда», — диэн айманаччы үүгүс. Оттон быыбарга тиийдэхпитинэ, саамай сонко салайан иһэҕит, онон эйигин толору ойуулбут» диэбит курдук. Биллиэхэ быһаарылаах кэмнэ маннык аполитичнай буолар табыллыыбат. Дьэ ол иһин Д. Кустуров: «Россия Президенин быыбарыгар диэри сыта-тура толкуйдаан тиийиэҥ», — диэн ыытыытын мин эмиэ ойуулбун уонна түбэйиэх куоластыах кэрэхтэн быыбарга олох да кыттыбат быдан ордук диэхпин баҕарабын.

Ахсыныыга буолбут быыбарга компартия лаппа улахан бырыһыаны ылыа диэн эрэнэрим. Оттон биир мандыттаах улууччаҕа З. А. Корнилова кэтэр, промышленнай ойоҕуоларга баһылаах элбэх киһи олорорунан, коммунист В. А. Филатов ыраахтыттан кыайан тахсыахтара диэн сабаҕалыырым. Итти туһунан бэйэм саныаларбын «Саҥа олохха» суруйбутум да, тоҕо эрэ бэчэччэйбитэхтэрэ. Быыбар түмүгүттэн көрдөххө, мин сабаҕалаһыным Саха сирин үрдүнэн ыллахха сөп эрээри, компартия да, З. А. Корнилова да аҕыйах куолаһынан кыайдылар. Онон сылыктаатахха, биллиэхэ политиканы, биллиэхэ иннэ-кэннэ биллибэт олоҕу собулаччылар сорох сирдэргэ, ол иһигэр дойдубар Чурапчыга, элбэхтэр эбит.

Аны аҕыйах хонуттан, бэс ыйын 16 күнүгэр, Россия олоҕор, кини дьаһатыгар үһүлүччү улахан суолталаах событие буолуо — Россия аҥа баһылыгын Президенин быыбардыахпыт. Быыбар Кини комиссиятынан 11 кандидат регистрацияламмыта. Кинилэртэн кими Президенинэн талабыт диэн боппуруоһу тула сытыы политическай охсуһуу бара турар. Политологтар, ыытаччылар бу быыбарга сүрүн утарсаччыларынан Б. Н. Ельцин уонна Г. А. Зюганов буолуохтара, иккис туурга кимиэхтэ тахсыахтара диэн сабаҕалыыллар. Кырдьык да, оннук буоллар буолуо. Регистрацияламмыт кандидаттартан В. А. Брынцалов, Ю. П. Власов, М. Горбачев, А. И. Лебедь, С. Н. Федоров, М. Л. Шаккум олус улахан куолаһы ылыахтара диэн саныахтаахпын. Холобур, М. С. Горбачев «Саҥалыы политическай толкуйдааһын» (новое политическое мышление) диэн ойдобулунан социалистическай обществоны үрдэтиэҕэ актыыбынайдык үлэлээбиппит, коммунист Президент буоллаҕына, изстабиллиэх буолуо диэн дьиксиналлар быһыылаах. Ол иһин даҕаны бэс ыйыгар Президент быыбарыгар коммунистар кыайыыларын таһаарыы суохтаахпыт диэн сорук туруордулар. РФ премьер-министрэ В. Черномырдин: «Президент быыбарыгар биһиги кыайтарар быраапыт суох, хайаан да кыайыыны ситиһэр эбэҕиннэстэхпит», — диэбитэ. Дьэ ол иһин даҕаны Б. Ельцини иккиһин Президенинэн талар иһин Россия историятыгар урут хаһан да буолбатах калтэччи, барыбыр ортүнэн толкуйдаммыт, үрдүк тэрээһиннэх үлэ ыытыллар.

Аны атын өрүнэн ыллахха, быыбарга бэлэмнэнии кэмигэр компартияны, коммунистическай идеяны, коммунистары уеҕүү, холуннарыы наһаалата, ханнык да сиэрэ-туомга баппат таһымнанна. Коммунистары була сатыы-сатыы бу кэлин биэс сыл устата, ама, араас тылынан үөхтүлэр иннэ, үөхпэтилэр иннэ. Оҥу буолаары турар Президент быыбарын көрсө эссо ордук күүһүрдэн биэрэргэ турунуулар. Арааһа Ельцин иккистээн талыллыарыгар эрэл ыра, баайы-дуолу талбытынан дьаһайар былдастан матар куттала улахан быһыылаах. Ол айылаах туох саҥа дьаһаллар ылылыннылар. Чэ, сорохторун ахтан аанным.

Сыана бу үлүгэрдээх үүнэ-тэйиинэ суох ыараабыт кэмигэр кимниэн үбүлэнэрэ биллибэт, надиалэ аайы 10 молуйүөн эквиваленнарынан Москваҕа бэчэччэйэн

(Бүтүүтүн 2-с стр. көр).

социализм политическай-экономическай тэрүттэрин эйэн, дойдуну капиталистическай ыллыыка киллэрии буолара биллиэн кэмнээх барытыгар дьэнкэрдэ. Оҥу баара итти соруту олохха киллэрии биллиэн даҕаны сиэ кыалла ыраах буолан, Ельцин кандидатурата иккис болдьоохо туруоруллубутун политиканы сэҥээрэр дьон үксэ ойдуур буолуохтаах. «Сегодня» диэн хаһыат 1993 сыл балаҕан ыйын 30 күнүнээҕи нүөмэригэр М. Леонтьев диэн киһи «Гарантия от коммунизма» диэн ыстатыйатын аахпытым. Кини онно «Ельцин — Президент переходного периода» диэн туран, үйэнэн Президенинэ суоҕа. Коммунизмы бүтэһиктээхтик кыайдахха, кини оннугар атын киһи олоруо, Ельцин соруга — коммунизмы хотуу», — диэн суруйбут эбэ. Оҥу баара итти сорук оссо да сиэ олохха киирэ илиҥин ахсыныыга буолбут Госдума быыбара көрдөрдө. Итти быыбарга коммунистар элбэх куолаһы ылыылара биллиэн салалтаҕа сылдьар тойоттор, хотуттар уйаларыгар уупу киллэрдэ. Кинилэр дьүһүн уларыйан, социалистическай обществоны үрдэтиэҕэ актыыбынайдык үлэлээбиппит, коммунист Президент буоллаҕына, изстабиллиэх буолуо диэн дьиксиналлар быһыылаах. Ол иһин даҕаны бэс ыйыгар Президент быыбарыгар коммунистар кыайыыларын таһаарыы суохтаахпыт диэн сорук туруордулар. РФ премьер-министрэ В. Черномырдин: «Президент быыбарыгар биһиги кыайтарар быраапыт суох, хайаан да кыайыыны ситиһэр эбэҕиннэстэхпит», — диэбитэ. Дьэ ол иһин даҕаны Б. Ельцини иккиһин Президенинэн талар иһин Россия историятыгар урут хаһан да буолбатах калтэччи, барыбыр ортүнэн толкуйдаммыт, үрдүк тэрээһиннэх үлэ ыытыллар.

Аны атын өрүнэн ыллахха, быыбарга бэлэмнэнии кэмигэр компартияны, коммунистическай идеяны, коммунистары уеҕүү, холуннарыы наһаалата, ханнык да сиэрэ-туомга баппат таһымнанна. Коммунистары була сатыы-сатыы бу кэлин биэс сыл устата, ама, араас тылынан үөхтүлэр иннэ, үөхпэтилэр иннэ. Оҥу буолаары турар Президент быыбарын көрсө эссо ордук күүһүрдэн биэрэргэ турунуулар. Арааһа Ельцин иккистээн талыллыарыгар эрэл ыра, баайы-дуолу талбытынан дьаһайар былдастан матар куттала улахан быһыылаах. Ол айылаах туох саҥа дьаһаллар ылылыннылар. Чэ, сорохторун ахтан аанным.

Сыана бу үлүгэрдээх үүнэ-тэйиинэ суох ыараабыт кэмигэр кимниэн үбүлэнэрэ биллибэт, надиалэ аайы 10 молуйүөн эквиваленнарынан Москваҕа бэчэччэйэн

Уон биирдэн биири талыахтаахпыт

(Бүтүүтэ. Иннин 1-кы стр. көр).

наһилиэнньэҕэ босхо тарбахтыллар «Не дай бог» диэн аатталаах хаһыат баар буола эҥин-эҥин Г. Зюганова куолаһы биэрии туох содуллаах буоларын, коммунистар ыыйдахтарына туох алдьархай күүтэрин тыһынан онтоно сатыы-сатыы суруйуулары, дойду сорох биллиилээх дьоннорун интервьюларын аҕаҕыт. Барыта коммунистары хоруйнарыы. Зюганов куһаҕаны хотоойун, Ельцини арбаһын. Оттон эрчэри «куһаҕан үчүгэйэ суох буолбат» диэн этии кырдьык эбит. Эн оу хаһыаты аҕан баран, бити улуу талаанар диэн сүгүрүөр сорох дьоннуг ойдоро саналара тугун, ханнааах сирэйдэрэ хайдаҕай, тутуран тыныалларын билэр ыыахтаҕыт.

СР Правительствотын хаһаатыгар — «Саха сирэ» оссо кулун тутар 22 күнүгэр «Эмиэ дьоҥу алдьаныыр аналлаах программа» диэн хаһыат ыытаччыта. Д. Кустуров оту маны арыый да удумаҕалыыр кинии сойго-бачча итэҕэлэт, хата, тиэтэрэ, «аата, була сатаан суруйдаҕын» диэх курдук ойдо-санаҕа киллэрэр ыстатыйата тахсыбыта.

Бачаакка, радиоҕа, телевидениеҕа үөскүүр кэлтэчи Б. Ельцин эрэ Президенниэн хаалларына олохпут туһугар, кэскилбит киэркэйиэн курдук этиилэри аҕаҕыт, истэбит. Оттон олох чахчыта оту бигэргэтэлэт. Хаһан баҕарар, ханна баҕарар салайаччыны кини кэмигэр дойду төһө сайдыбытынан, олох-дьаһах тайдах уларыйбытынан сыаналыыллар. Итти ортуһун көрдөхпө, аҕыс ыт түөрт сылга Россия экономиката олох күүһүлүү тэнгнары барда, норуот олоҕун таһыма улаханнык намтаата. Россия Госдуматын үлэҕэ уонна социальнай көмөскэлгэ комитетын председателэ С. Калашников быйыл олунньу 7 күнүгэр телевизорга «билиҥҥи кэмнэ Россия наһилиэнньэтин 40 бырыаһыанын кэриҥэ тыыннаах сылдьар кардинстан (прожиточнай минимумтан) намыһах дохуоттаах диэбитэ. Атын дойдуларга Россия нэһиэ 120 млрд. доллар буолла диллэр. Оту мин судургутук суоттаан көрдохпүнэ, саҥа төрөөбүт оҕотуттан аҕрыма кырдьаҕаска тиийэ Россия биирдии кийитэ атын дойдуларга 4 мөлүйүөн солк. кэриҥэ нэстиэх эбиппит. Дьэ өлүү диэтэҕин.

Мин тус бэйэм Россияҕа реформаны дойдуну социалистическай суолтан туораппаска эрэ биллиэн ыта сабардаабыт диринг политическай, экономическай уонна духовнай кризистэн төһө кыалларыгын тургэнник таһаарарга норуот бүттүүнүн интэриэһин, кини сүүрүннээхэй айар-тутар дьоҕурун сатабыллаахтык тэлэн өрө күүрдэрэ, дьиҥнээх демократияны, норуот быладьын олохтоон, дойду социальнай-экономическай сайдыытын түргэтэтиигэ сөптөөх суолу тобулар, общество олоҕор киирэн, сэрии суох буолуутун иһин, олох бары эйгэтигэр бөрөдэк, дьиссиплиинэ туругурарын иһин дьүлүһүр программалаах Г. А. Зюганов иһин куоласпын биэриэм диэн биэҕэ быһаарыныылаахпын. Кини хамаандатыгар дойду биллиилээх политологтара, экономистара, бөдөҥ ученайдар баалла.

Быыбарга оссо биир кандидат Амангельды Тулеев албөх куолаһы ылара буоллар, улаханнык үөрүөм этэ. Дойдуну Г. А. Зюганов, А. М. Тулеев, Г. И. Селезнев, С. Н. Горячева уонна курдук дьон салайдаллар бу түбэлит алдьархайдаах балаһыанньабытыттан былай эрэ тургэнник тахсыа этибит диэн саныыбын.

Сорох экономистар сыаналыыллларынан, дойду экономикатын билиҥҥи турута Аҕа дойдуну комсүүр Улуу сэрии түмүгэр ылбыт алдьаныытынаҕар өссө ыар балаһыанньаҕа киирдэ. Ол алдьаныыны советскай норуот 5 сыл иннинэ сүх оҥорон чөлүгэр түһэрбитэ. Билиҥҥи биһиги көтүөхпит очуотоох курдук оннук өрө күүрүүлэхтик үлэлиэхпит диэн төрөө эрэ эрдэммэппит. Онон кими да Президенниэн талыыллыт иһин, итти Ельцин дуу, Явлинскай дуу эрэнэрэллэрин курдук кылгас кэм иһиэн дойдуга үчүгэй олоҕу хаачыйарбыт ууспут буолуо.

Аны оссо биир боппуруоска саҥаабын этиэхпин баҕарабын. Билиҥҥи Президент уларытар боппуруоска үгүс дьон улахан саҥнарыыллаах этии курдук «Во время переправы лошадей не меняют» диллэр уонна кыайбыт-хоппут курдук тутталлар. Оттон мин иннинэ ис хоһоонун дьүөрэтэ суох түбэлтэҕэ сыыһа-ыраах диэн ааҥнаах. Хайдах да эргиппэт өйдүү сатаатуттуунан ааҕабын. Хайдах да эргиппэт өйдүү сатаатуттуунан ааҕабын. Президент быыбара өрүһү туораабыппыт иһин. Итинник, хата, үйүн айан трассатэ диэн табыллыбат. Итинник, хата, тэҥнэтиэхпэ сатыгар дьаамтан колонуу уларытыыта тэҥнэтиэхпэ сөп. Мин эдэр эрдэхпинэ Саккырыыр, Верхоянскай сөп. Мин эдэр эрдэхпинэ Саккырыыр, Верхоянскай оройуоннарыгар атынан, табанан айаннаабыт буолламмын, дьаамна колонуу уларытыахтааххын билэлламмын, дьаамна колонуу уларытыахтааххын билэ-бин. Кырдьык, ардыгар улахан соруттарыыта суох бин. Кырдьык, ардыгар улахан соруттарыыта суох бин. Бу уларытыан баҕарбат түбэлтэлэрэ баар буолааччы, Аан дойдуга барыы Президеннэрэ государстволарга (республикаларга) 4—5 сыл буола-буола Президент быыбара бэйэлэрин конституциилэрыгар олоҕуран бааллар. Онно үөсүүлэр Президеннэр уларытылла туралларын, норуокка сорыйаллар. Дойдуларыгар улахан үтүөлэрэ, норуокка сорыйаллар. Дойдуларыгар улахан үтүөлэрэ, норуокка сорыйаллар. Дойдуларыгар улахан үтүөлэрэ, норуокка сорыйаллар. Президеннэр иккис болдьоххо талыллаллар. Арай, АХШ үйэлуччуулаах политическай, государственнай деятелэ Ф. Рузвельт, төһө да 29 саастаах полиомиелиттаах, баралыыстаах инбэлиит көлөскөтүнэн сырыыттар, 41 саастаах Президеннэн талыллан баран калин 4 быыбарга салгыы быыбарданан, 1945 сыллаахха Президеннэн олорон олбута. Кини АХШ-ны аан дойду үрдүнэн бүрүүкэбит экономическай кризис содулуттан саталлаахтык таһаарбыта. Америкаҕа государственнай монополистическай капитализм сайдыытын саҥа кардинс кэмин салайбыта. Советскай-американскай сыһыанаһыылар туһугар салгыы сайдалларыгар эмиэ улахан үтүөлэрэ этэ.

Биһиги дойдубутугар социализм төрүттэрин ыһарбурайар буолбакка, дойду баайын-дуолун харыстыыр, байытар, үлэ оҥорон таһаарыытын үрдэтэр, дьону айыныылаах үлэҕэ көҕүлүүр, түмэр, өрө күүрдэр реформа барыта буоллар, биллиҥҥи кризис ытарчатыттан тахсыбыт, колонии буолар кутталтан быыһаммыт буолуо этибит. Оннук туһаайыылаах программалаах Президеннэргэ кандидаттарыынан Г. А. Зюганов уонна А. М. Тулеев эрэ буолаллар.

Иннокентий НЕУСТРОЕВ, тылы, үлэ ветерана.

«Туруорсуубут туолбат»

«Саҥа олох» хаһыат редакциятыгар Бальыыһа алааһынан аттанар үс уонсай дьыл олохтоохторуттан туруорсуулара туолбатын туһунан суруктар киирэлээбиттэрэ, сорохтор бэйэлэриэн кэлэн кэпсэтиһэ да сылдьыбыттара. Итиннэ сибээстэн, биһиги хаһыаппыт корреспондена миэстэтигэр тиийэн олохтоохтору кытта кэпсэтиһэ сырытта. Онно туох тыллаахтарын-өстөөхтөрүн, туугу эпиттэрин маҥтан аллара биэрэбит.

Дьэ олорор бу үс уонсайдара 60-с сылларга тутуллубуттар. Сорох дьылларга алаастарын төгүрүччү уу ылар, ардыгар оттук мастарын үһүннэртэн түбүнэ-садыыка түһэрэр, аҥыс айдааны тардар, хотту ортуларинэн дьиэлэрин ылаары куттаталыыр. Маннык үс дьиэнэн барыта 40-чэ ыал олорор. Улуус Мунньаҕын депутатыгар Н. В. Портнягинна оссо быыбарданарыгар оһохторо эргэрбиттэриэн, алдьаммыттарынан кини котельнайга холботтороро туруорсубуттар. Онту ылынан трассатын остуолбаларын 1992 сыллаахха туруор күскүүр сэрии кыттыыларбыт, онтуката күн бүгүн диэри олоххо киирэ илик. Оҥу саватыйан көрдөхтөрүнэ, «Үбэ суох, ол быыаарылыннаҕына, оҥоор тороорго бэлэммин», — диэн хоруйдуур үһү. Оҥу ханна туруорсалларын ыйыталастахтарына, улуус кинигин дьаһалтатын ыйан кэбиһэрин туһунан этэллэр. Ол иһин сүбэлээн сайабылыанньа биэрэн көрбүттэр да, эпиэт суох, комиссия тэрийэн уонсайдар туруктарын, туох оромуоҥу ыыттарыахха сөп, көрдөрө да сатаабатахтар.

— Бу дьиэлэргэ ааар кэрдьаҕастар, ангардастар, инбалиттэр олоробут, — диир Аҕа дойдуну ветерана Айаҕалыы сатаан көрдөһүүбүтүн ол иһин аанньа ахтан көрбөттөр дуу диэн саныыбыт. Уонсайдарбыт эргэрдилэр, муосталаҥа туһугэлэтилэр, оһохторо инэрин барыталаатылар, истиэнэлэрэ халталаһан эрэллэр. Муосталаҥа эмэбирэн дьоллуталээтэ, оҥу фанераннан свайан кыраасканнан олоробут. Билиҥҥи быстах оромуоҥу ыыталлара, кини котельнайтан итиэ системаҕа киллэрэллэрэ уонна итиэ соҕуруу өрүтэр буор кутан 40 ыалга биир уонсайы туталлара буоллар диэн үтүө баҕалаахпыт.

— Алаасыт тулатынаа-ҕы уоһэз уулуссаларбыт туруорсуохха наада, — диэн алдьаннылар. Олору көҥнөрдөрөрө, оҥорторорго кыһаллыыбыттар. Ол түмүгэр биһиги этэҕастаныыбыт, техникалар тула өрүбүтүттэн суол таһаарыыкан сылдьар буоллулар. Дьиэлэр проводтара эргэрдилэр, щиттэрэ аһаҕас туралларын Г. М. Иванов оһоҕун баҕа төҕө баран, кыс хаар ортото кэспүтэ. Татьяна Оконешникова, Федора Оконешникова квартиралара, оһохторо куһаҕан, буруолуур буолан кураахах кыстаатылар. Быыл бу туруктарынан оһохторбут ыйыны туоратар ыахтара суох, — диэтэ педагогическай үлэ ветерана, пенсионер Е. Г. Гуляева.

Оҥу таһынан дьиэлэр шиферлэрэ алдьаныталаабыттыр, онон түөр ардахтар курдаттыы аһаллаллар, 16-с уонсай сууллааары турарын, бастакы группалаах инбалиит Р. Р. Винокуров квартиратын үрдэ түһэн турарын аҥыныылар, уонсайдар ахсын рубльнистар наадаларын ыйдылар. Буочука оһохтор түспүттэрэ, олох сылыппаттара кэпсэтии киинигэр турда.

— Үс уонсайы итиэтэр системаҕа холбуулларын нөрөөрө

ТӨРҮТ ТЫЛ СҮМЭТИН, СҮӨГЭЙИН ИНГЭРЭН

Тыл — норуот кута-сүрэ. Тылынан кини культурата эйыллар, историята суруллар. Саха оҕотун сахалыы үөрэтэр, сайыннарар, төрөөбүт омукпут тылын, төлгийэ сайдыытын барҕардар, онно тирэх буолар национальнай оскуола концепцията киллэриллиитин улуус саха тылыгар уонна литературатыгар учууталлара үөрүүнэн көрсүбүттэрэ, үөлэнигэ-айарга кыыаттана түспүттэрэ. Ол да иһин бу аспыт биэс сылга программалар сурулуннулар, пособиелар оҥоһуллуннулар, улууска саха тылын, литературатын хайысхатынан дьаһаллар утумнаахтык, таһымнаахтык ыытыллар буоллулар.

1991 сыллаахха национальнай оскуола концепцията олохха киллэрии гэ үлэлэһэр 7 киһилээх бөлөх тэриллибитэ. Киниилэр бастаан комо ыйыныык оҥорбуттарэ, оттон саха тылын V—XI кылаастарга үөрэтии программатын таҥан, ырытан үөлэнигэ балаһанньыбыттарэ. Ити бөлөхтөн Винокурова М. С. уонна Филиппова М. Е. 1992 сылтан саҕалаан иккі сыл устата «Сахалыы саҥа» диэн аттаан X уонна XI кылаастарга аналлаах пособиены оҥоруута үлэлэстилэр, оттон Сивцева Е. В., Болдовская Ф. Н. бу киниилэри үөрэх дьылыттан V—VI кылаастарга анаан «Ситимнэх саҥа» диэн пособиены бэлэмнээн таһаартардылар. Борисова М. А. уонна Матвеева Т. К., Слепцова Г. М. VI—VII кылаастарга пособиелара бэчээттэнэргэ бэлэм сытар.

Сыл ахсын «Маарыкчаан аҕыылара» ыытыллыылара үгэскэ кубулуйда. Үөрэнээччилэр С. А. Новгородов, Эрилик Эристин, П. Ойуунускай, Сэһэн Боло, А. Саввин үбүлүөйдэриигэр сөп түбэһиннэрэн, Улуу Кыайыы 50 сылынан дакылааттары суруйан ити аҕыыларга актыыбынайдык кытыныылар. Аҕыылар ыытыллар таһымнара үрдэн, хабар эйгэтэ кэҥэн иһэр. Оҕолор дакылааттары суруйуунан эрэ мунурдаммакка, айымныылартан инсценировкалары, спектакллары туруоруллар. Оскуолаларга барыларыгар ыйдарынан сөп түбэһиннэрэн аралаах дьаһаллар ыытыллаллар, үөрэнээччилэр олохтоох автордары, мелодистары кытта көрсүһэллэр, уруоктарга предметтэриннэн бай коруотун, сирин-дойдутун биллэрэр киллэһиилэр туттуллуулара олохсуйда. Национальнай концепция киллэриллиэҕиттэн саха тылыгар олимпиадалар улууска, дорҕоо балачча тэрээһиннээхтик, таһымнаахтык ыытыллар буоллулар.

Саха тылыгар уонна литературатыгар үөрэтии чааһа эбилиннэ, элбэх эдэр дьон кэтэхтэн ити хайысханан үөрэнэн эрэллэр, төрүт культураны үөрэтэр бастакы анал идэлээх специалистар кэлэллэрэ күүтүллэр.

Улууска бу сылларга 7 саха тылын уонна литературатын учууталлара «Россия үөрэхпириитин туйгуна» аҥы ыллылар.

Барыы оскуолаларга баай матырыйаалдаах кабинеттар оҥоһуллуннулар. Хатылыга, интернат-оскуолаҕа, Кытаанахха, Сыланнга, Болтоҥоҕо, Кылаанныахха, Хадаарга, Бахсыҥа, Чакырга, Соловьевка, Хабахсыкка, Одьулуунтга киһи кута-сүрэ тохтуур бөртээхэй кабинеттара тэриллиннилэр. Чурапчы оскуолатыгар саха тылын уонна литературатын кабинета быйыл саҥардыллына.

Сыл ахсын улууска төрөөбүт тылы үөрэтэр учууталларга семинар ыытыллар. 1992—1993 сс. үөрэх дьылыгар республиканскай таһымнаах семинар ыытыллыбыта ЮНЕСКО конференцийатынан үрдүктүк сыанналамныта. Аспыт үөрэх дьылыгар Алаҕар, Чурапчы, Бахсы орто оскуолаларыгар саха тылын учууталлара түмсан аһаҕас уруоктарга, кылаас таһымнаах дьаһалларга сылдьыбыттара, саҥа атастаспыттара.

Ити курдук улуус үөрэнээччиларын төрөөбүт тыл кэрэтиэр уйдаатылара, кини сүмэтин, сүөгэйин оҕо аймахха иҥэрэр аналлаах дьон айымныылаахтык, дьулуурдаахтык үлэлиилэр.

М. ФИЛИППОВА,
саха тылын учууталларын түмсүүтүн салайааччыта, гимназия учууутала.

ЭКЗАМЕННАРТАН СОНУННАР

Сүбү күннэргэ улуус оскуолаларыгар экзаменнары туттарыы үгэнэн ыытыллар. Ол тыынан баран, түмүк эриэ-дэхси үчүгэй буолбатах. Холобур, Амма орто оскуолатыгар алгебраҕа 5, Хадаарга 2, Сыланнга 2 оҕо мөлтөхтүк үлэлээтилэр. Нуучча уонна саха тылларыгар литератураларыгар уонна сочинениены, изложениены суруйуурга оскуолалар 100 бырыһыан биллиини сөбүлүөн иһэр курдуктар. Соловьев орто оскуолатыгар нуучча уонна саха тылларыгар сочинениены 12 оҕо суруйда, 100 бырыһыан биллиини сөбүлүөхтэр, тохсус кылааска 11 оҕо алгебраны туттарбыттарыттан Надя Титова, Рая Павлова «5» сыаналаны ылылар, кылаас оҕолоро олорчу туруктаах биллиилэхтэрин көрдөрдүлэр.

Хадаар орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ нуучча тылыгар сочинение суруйаннар икки оҕо 5/5, биир оҕо 4/5 сыананы ылылар. Болтоҥоҕо XI кылааска 7 оҕо үөрэнэр. Киниилэр саха тылыгар изложениены таллылар. Олортон үстэрэ 5/4, иккилэрэ 4/4, иккилэрэ 4/3 сыаналарга үлэлэтилэр, биир оҕо нуучча тылыгар изложение суруйан 3/5 сыананы ылла.

Хайахсыт орто оскуолатын IX кылаасын 11 үөрэнээччилэрэ алгебраҕа экзамен туттардылар. Настя Егорова «туйгун» биллиилэҕин көрдөрдө, түөрт оҕо «4», оттон ордуктара «3» сыаналаныылар.

Анна ЯКОВЛЕВА.

МУУС ДЫБАРЫАҺЫ АҺЫЫ

ДЬОКУУСКАЙ. Бэс ыйын 1 күнүгэр «Эллэй Боотур» Спорт-муус дыбарыаһын аһыы Бүччат сылыгар аналлаах сэргэни туруоруу сиэриттэн-туомуттан саҕаланна. СР Президеэ Михаил Николаев, «Востоктехмонтаж» АО генеральнай директора Владимир Суслов бу сүгкэн объект тутуллан бүппүтүнэн ыалдьыттары уонна тутаччылары эҕэрдэлэтилэр. Михаил Николаев тутаччылар элбэх киниилээх бөлөхтөрүгэр государственнай наҕараадалары туттарда.

Республика талаанныах сөбүлүүрүн улахан концерт буолла. Муус түһүлгэҕэ бастакынан тахсар чиэс фигуриай хаҥкылааһынна аатырбыт Санкт-Петербурдаабы оскуола иитиллээччилэриггэр бэриллиннэ. Ол кэннитэн Нерюнгри уонна Мирный куораттар хоккеистарын хаамандалара күрэхтэһэн көрдөрдүлэр.

Ү�ЛЭ-ХАМНАС ТҮМҮКТЭНЭР

БОРОҦОН. Улуус бүтүннүүтэ бэс ыйын 27—29 күннэриттэр манна Олимпийскай оонньуулар терүтгэммиттэрэ 100 сылга туолуутугар ааммыт Саха сирин I спортивнай оонньууларын ыытарга күүскэ бэлэмнэнэр. 6000 көрөөччү кирэр улахан стадионун тутуу бүтэн эрэр. Спортсменнар дуоктанар, таҥастарын уларытар сирдэрэ тутулунна, суурэр суол аналлаах матырыйаалынан бүрүлүннэ. Сэргэстэһэ оонньуу кыттыылаахтарыгар анаан 10 дьоҕус дьиэ—гостиницалар тутулла сырдьаллар. Барыта 3 млрд. солк. үлэ толорулунна.

Улуус кэнниттэн нэһилиэнньэтэ сэлэннэҕэн турсарыыга, көҕөрдүүтэ элбэх үлэни ыытар.

СИА.

АМГАЛЕНА БАРАШКОВА:
„Барыта санаа хоту буолбат...“

«Айыллаан» Сынньалаҥ киниин иккис мөн диэжэнигэр «Ай» студия диэн суруйтаах аанын аһан аһырдьа киирбит. Бу кыраҕас хоско туох дьарыктаах дьон үлэлии-хамсыы олороллорун көрөөт ыытаарабыт: нистиэр мэссыналар, үс остуол, тиллибит таҥастар ыйаммыт биэсэлкаларэ, метрэкэн таҥастар рулоннара кыстаммыт долбуурдарэ, остуолта араас өҥнөөх оҕуруолар суол-суол кутуллубут иһаттэрэ, саптар, таҥас кырадаһыттара...

Түннүк таһыгар остуолга иэдэҕэн дьүһүннээх кыыс бүк түһэн сахалыы эҥиэннээх таҥаска оҕуруо анньар. Кугастыгы баттаҥа, кини саннын олорор санаатын киирбит киниттэн кистиирдии, саннын тула ис-киирбэхтик, тулалыы түспүт. Ол да буоллар, кинээхэ чугаһаан кэлэтэн көрүөххэ. Мин бөлөхпүрүөҥүм туту норбуппуттэн саҕаланна.

— Амгалена, бачча ыаҕаҕаска хайдах үлэлиигит?

— Оттон сиэн 3 сыт үлэлэн кэлэбит. Ким да онно соччо кыаллыыбат. Бастакы сылларбар туруорсан көрөн баран, туһа тахсыа суоҕун билэммин аккаастаммытым. Арай маҥтан ордук буолуо суохтааҕын курдук. Үлэлиигэ, биллэн турар, кыраҕас. Бэйэбит 4 үлэһиппит, онно эбии саҥаастыттар киирдэхтэриэ, оҕох даҕаны бэйэ-бэйэҕэ кэтиллэ сылдьар дьаабыта. Сорох ардыгар кыра эйим киһи туруон да сананта кэлбэт. Ол иҥэдлаах үс-түөрт хардыгын оҥоруоххар диэри хас киһини уҥуордаан аанарыгын биллибит.

— Эн «Дьаргэлгэн-94» мода фестивалыгар Гран-при хаһаайкатынан буолбуккун радио, телевидение, бэчээт нюгүө албэхтэ истибиппит. Онно кыттыбатыҥ туһунан аҕыйах түгэни кэпсээбэккин эө?

— Барар күммүтүгэр түүнү быһа моделларбытын тиэлиппит, ситэрбиппит. Оттон айаннаабыппыт. Хайдах эрэ олох түүл-биит курдук сылдьыыллыт, нөһаа сылайбыппыт. Ол иһин буолуо, аапкын истэн сценаҕа тахсан баран, аттыбар турар кыыстан туохха бириис кэбиннин ыйыппытым. Онно Гран-пранны ылыыт диэбиттэрэ нөһаа соҕуйбутум. Испэр син миэстэдэҕэр иннибин диэн эрэл санаалаах этим да, Гран-при эрэ буолуо диэбэтэхпин. Онно эссе «Үчүгэй саха таҥаһа» бириинэ ылбытым.

— Айбыт моделларгын сложхо киллэрэргэр кимнээх көмөлөһөллөрүй?

— Бастатан, Картузова Марияны аатыам этэ. Киниэ миигин кытары саамай уһуннук үлэлэһибит чугас киһим. Киниин идэтин баһылаабыт уран тарбахтаах инстанньэкпин быһыытынан билэрбин аанан, маҥхэ олоххо үтүө сүбэһит, ылдыктаах тыллаах, ыраас суобастаах киһи быһыытынан холобур буолар.

— Сөп. Оттон, уопсайынан, дьоҥҥо сөбүлээбэт оруттэрдээххин дуо?

Амгалена туугу эрэ толкуйдаан, оҕуруолаах иһи тигэр төгкөйөн, иэнэтиэн оҕуруо быыкаа үүтүн буллара сатыыр, оттон:

— Албын, бэйэлэрин эрэ тустарыгар туһалаах сомсо сатыыр дьону сөбүлээбэппин. Ол гынан баран, кинээхэ үчүгэй оруттэрин көрөн, оҥу сыаналыы сатыыбын. Оннук нөһаа куһаҕан дьоннор баалларга буолуо дии саанаабаппын. Киниилэрэ бэйэлэрин сыһаларын өйдэттэххэ, оҥу тактичайдын балаһэтэттэххэ, хайдах эрэ ылынарга дылылар. Дьону кытары кирсэрбин сөбүлээбэппин. Ол иһин буолуо, эйбах доҕоттордоохпун уонна уопсай тылы дэбигис булар курдук саанабын.

— Амгалена, баһаалыста эт эрэ, эн моделлары айаҕын, овтуҥ туспа стилээх, ол хаммыгый уонна бэйэҥ күннээҕи олоххо таҥнаргар ханнык стиэли тутуһаҕыҥ?

— Айар моделларым, сүрүннээн, төрүт культураҕа олоҕураллар. Олорбун саха киһитин майгытыгар сигэлитигэр, түөлбэ иһиттэн тахсар костүүлэргэ анаан, онон салайтаран толкуйдуубун. Оттон бэйэм молодежнай стиллиэн таҥнарбын ордороҕун.

— Бөрө дьоҥҥо баһырэппит композицияҕынан «Дьоһогой айыыта» буолар. Ити эн сылгыны таптыыргын кытта сибээстээх дуо? — диэн ыйытыыбар Амгалена уратытык сэргэхсийэ, сырдыы түһэн уонна ис-иһиттэн итийэн кутуйан:

— Кыра эрдэхпиттэн наар бэйэм аттаах буоллаҕым диэн баҕа санаалаах этим. Олоро түстүм эрэ аты уруһуйдуурум... Туох баар фантазиябын, кистэлэҥ ыра санаалаабын куруутун аты кытары сибээстиир этим, — диир уонна ханнык эрэ туолбатах оҕо саһыы ыра санаатын саанан мүчүк тыыр.

Ол да иһин Амгалена эмиэ итинник аттаах улахан хартыыраны суруйар былаанныах.

Ити «Дьоһогой айыыта» композициялар быйыл эмиэ саҥа моделлары киллэрдиҥ, итиннэ эссе кэпсээр былаанныахха дуо.

— Бу темаҕа мин фантазиям мунура суох сайда туруон сөп да, хомойуох иһин, таҥас-сап өртүнэн хаччыллыыбыт мөлтөҕө финансовай мэһэйдэр үүстүк хаҥыстыыллар. Сакнас ылыахпытын онно эппиэтиир оборудование да суох. Бэйэбитигэр баар эйгэтэр чэпчэки сыналаах таҥаһынан баар эрэ буоллун диэн оҥоруохпун баҕарбеппин. Айа, тиэ сатаан баран күүсүпүтүн, ыахпытын толору туһаран тигэрбитин эрдоробун. Оттон-мантан мэһэйдаттахпына, ардыгар ыаҕым таһыын үлэлии сатыыбын дуу диэн санааба кэлэбин. Барыта санаа хоту буолбат, ол бэйэ үлэтиттэн астыммат буолууга тириэрдэр. Салгыы хайдах үлэлиирбин билбэппин.

— Эйиги культура управлениетын иһиэн үлэлиигит, оттон бэйэҥ айар үлэҥиэн улууспут аатын заттатар буоллаҕыҥ диэт. Управление эйиэхэ тоҕо комолооҕуй, тугунан эмэ ойуур дуо?

— Мин саанабар, кыра. Комо нордоотохпүнэ, бэйэбэр тоттору мээйиктэн кэбиһэччилэр. Барыы-кэлии буоллаҕына, транспорт кордоҕон тоҕоостуун ыарытыннарабыт, биэтэр спонсор булуутугар буһабыт-хатабыт. Ол наһаа элбэх бириэмэни сиир. Оттон биһиги үлэбит оннугу тулуйбат, лаҕыччы олорон үлэлиири эрэйэр. Итиннэ: балаһыанньаҕа киирэн, быйыл саас Дьокуускайга буолан ааспыт «Саһарҕа—96» мода фестивалыгар кыттыбатыыбыт, саатар, ыалдьыт быһыытынан барбатыыбыт.

— Амгалена, эн республикаҕа биир киниин иһэччи модельергын. Эйигин куорат диэки ыытырбаттар, итиннэхэ маарынныыр этиилэри оҥорботтор дуо?

— Оннук ыытырыылар, этиилэр суох буолбатахтар, баалларын. Ол гынан баран, мин дойдубуттан улаханнык тэйбэтэх киһибин, онон туора сиргэ баран ойдөөбөт буолуумун көрсөрдөөҕөр дойдубар сылдьыыбытым ордук курдук. Дьэ, билбэтим, хайдуолар, баҕар, толкуйданыам.

Киин этиилэриттэр кыттыһан, мин бэйэм санаабын этиэхпин баҕарабын. Уопсайынан, биһиги, чурапчылар, дойдумсах дьоммут быһыылаах. Онон да буолуо, олохтоох ыччаттар үөрэхтэрэн бүтэрэн дойдуларыгар тоннан үлэни сатыыллар. Сорохтор сиг өйдөбүлү, өйдөбүлү булан хаалаллар, миэстэлэрин булаллар. Оттон биһиги билбаппытиэн улууспут таһаҕас айар күүстээх, талаанныах ыччаттарын мүлчү туппута буолуой? Амгаленаны эмиэ киниилэр долгуннара бэйэтигэр сөрөөн ылдьыа дуо...

Марина МАКАРОВА.

Үөрэнээччим туһунан аҕыйах тыл

Үлэлиир хоһуун истиэнэтигэр ыраакый сувенирнай ойуу өр сылларга ыйанан турар. Ити талаанхаах үөрэнээччиҥ Миша Николаев 1978 сыллаахха дуобакка республика чемпиона буолбут үлүскэн үөрүүлээх күүгүгэр миэхэ туттарбыт ойдобуниҥа баллыр. Сувенир иэтэҕэр эриэ-дэхси буочарыгар маннык анаабыллаах: «Дуобат дохсун хонуутугар бастаан киллит, уһуйбут учууталбар уонна тренербэр Уйбаан Пинигиҥэ. Уолгуттан республика 1978 с. чемпионуттан Ахматтан, Нам, 1978 с.».

Ити «Ахмат» диэн Миша, республика дуобатчыттарын айгэтигэр киэнник биллибит, тапталлаах аата эбэ. Бу күннэргэ Хатылыга М. Н. Николаев сырдык кэриэйигэр ыытыллар маастар нуоҕраллаах улахан турнир буоларыгар сибээстэн, үөрэнээччим туһунан ахтан саныыбын.

80-с сыллар саҕаланыларыгар Миша Мишалыын алдьах күрэхтэһиилэргэ, республика иҥниэн да, тас өртүгэр да биргэ сылдьыбыппыт. Ол быдыҥын тухары киин төбөлөөх албах теорияны үөрэппитин, балаҥанналары ырыппытын айбыт таҥара бэйэтэ биллэн олордоҕо! Уопсайынан даҕаны, оччотооҕу дуобатчыттар өлүс умсуттуйан, ылларан күүгүүгүн курдат олорон эрчиллэр, оонньуур этибит. Ол түмүгэр Михаил Николаев эдьас кылгас кэм иҥнигэр республика бинир тарбахха баттаныр, күүстээх оонньоччуга буолбута. Саха сирин чемпионуттар тиийэ үөскүүтэ. Киин сыҥыа оонньуутун «спартибэтинэн» ааттаан кэмнэргэ билигин гроссмейстер А. Азаров, маастардар П. Иванов, С. Исаков, В. Ильин, Г. Гурьев, М. Обанин, В. Кононов уо. д. а. буолбуттара.

Хас биирдии талаан таптыыр дьарыгар ураты турар оруттэрдээх буолааччы. Эмиэ ол тэҥэ Михаил Николаев дуобатчыт быһыытынан эдэр көлүөнэ ыччакка холобур буолар ураты-лара маннык биллибит, тапталлаах аата эбэ. Бу күннэргэ Хатылыга М. Н. Николаев сырдык кэриэйигэр ыытыллар маастар нуоҕраллаах улахан турнир буоларыгар сибээстэн, үөрэнээччим туһунан ахтан саныыбын.

80-с сыллар саҕаланыларыгар Миша Мишалыын алдьах күрэхтэһиилэргэ, республика иҥниэн да, тас өртүгэр да биргэ сылдьыбыппыт. Ол быдыҥын тухары киин төбөлөөх албах теорияны үөрэппитин, балаҥанналары ырыппытын айбыт таҥара бэйэтэ биллэн олордоҕо! Уопсайынан даҕаны, оччотооҕу дуобатчыттар өлүс умсуттуйан, ылларан күүгүүгүн курдат олорон эрчиллэр, оонньуур этибит. Ол түмүгэр Михаил Николаев эдьас кылгас кэм иҥнигэр республика бинир тарбахха баттаныр, күүстээх оонньоччуга буолбута. Саха сирин чемпионуттар тиийэ үөскүүтэ. Киин сыҥыа оонньуутун «спартибэтинэн» ааттаан кэмнэргэ биллигин гроссмейстер А. Азаров, маастардар П. Иванов, С. Исаков, В. Ильин, Г. Гурьев, М. Обанин, В. Кононов уо. д. а. буолбуттара.

Хас биирдии талаан таптыыр дьарыгар ураты турар оруттэрдээх буолааччы. Эмиэ ол тэҥэ Михаил Николаев дуобатчыт быһыытынан эдэр кө